

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Τακτικού Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῶν Νεωτέρων Χρόνων
καὶ Κοσμήτορος τῆς Σχολῆς

ΕΝΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΧΕΤΙΚΟ ΜΕ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ
ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ ΤΟΥ ΝΕΒΕΡ

Τὸ θέμα τῆς κινήσεως τοῦ Γάλλου δούκα τοῦ Νεβέρ Καρόλου Γονζάγα, μακρινοῦ ἀπογόνου τῶν Παλαιολόγων τοῦ Βυζαντίου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ δύο περίπου δεκαετίες (1603-1625) μὲ τὰ σχέδια καὶ τὶς ἐνέργειές του ἀπασχόλησε σοβαρὰ τόσο τοὺς ὑπόδουλους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς, καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας, ὅσο καὶ τὶς κυριώτερες εὐρωπαϊκὰς αὐλές, τὸ ἐξήτασα σὲ μιὰ ἐκτενῆ μονογραφία μου ποὺ δημοσιεύθηκε πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια¹. Ἀπὸ τὶς πιὸ ἀξιόλογες ἐνέργειες τοῦ παραπάνω εὐγενοῦς ἦταν ἡ ἱδρυση τοῦ Ἰπποτικοῦ Τάγματος τῆς «Milice Chretienne» ἢ τῆς «Χριστιανικῆς Στρατιᾶς», ὅπως μεταφράστηκε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἡ ἐνοικίαση ἢ ἡ κατασκευὴ ἐνὸς στολίσκου, ἀπαραίτητου γιὰ τὴ μεταφορὰ στὴν Ἀνατολὴ τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος ποὺ ἐτοίμαζε². Τὸ δεύτερο ἰδίως ζήτημα, πολὺ ζωτικὸ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς σχεδιαζόμενης «σταυροφορίας», υπῆρξε ἀντικείμενο τοῦ ενδιαφέροντος τοῦ Καρόλου Γονζάγα ἐπὶ ἀρκετὰ χρόνια, ἤδη ἀπὸ τὸ 1611, καί, μολονότι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1619 εἶχε ἀναθέσει σὲ ναυπηγοὺς τοῦ Ἀμστερνταμ νὰ κατασκευάσουν γιὰ λογαριασμό του πέντε πλοῖα 500-800 τόννων τὸ καθένα (ἢ ναυπήγησέ τους τελείωσε στὶς ἀρχὲς Ἰανουαρίου τοῦ 1621), ἐξακολουθοῦσε ἀκόμη νὰ ὑπάρχει ἀνάγκη καὶ ἄλλων πλοίων, ποὺ ὁ δούκας τοῦ Νεβέρ σκόπευε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐνοικιάζοντάς τα ἀπὸ μεγάλες ἐφοπλιστικὰς ολλανδικὰς ἐταιρεῖες, μὲ τὶς ὁποῖες εἶχε ἀρχίσει τὶς ἐπαφές του ἤδη ἀπὸ τὸ 1612³. Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ θέμα ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀνέκδοτο, ὅσο ξέρω, ὑπόμνημα ποὺ δημοσιεῦω παρακάτω⁴.

Τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ βρίσκεται στὰ Ἐθνικὰ Ἀρχεῖα τῆς Γαλλίας (Archives Nationales, Affaires Etrangeres, B III 234, Document No 3104, sans date) καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς σελίδες μεγάλου σχήματος (0,25×0,37 μ.). Τὸ κείμενο, ποὺ ἔχει γραφῆ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του στὴ

1. Βλ. Στεφάνου Ι. Παπαδοπούλου, Ἡ κίνηση τοῦ δούκα τοῦ Νεβέρ Καρόλου Γονζάγα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν βαλκανικῶν λαῶν (1603-1625), Θεσσαλονίκη 1966, ἔκδοσις Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἀριθμ. 83, σελίδες 290 (3 χάρτες καὶ 10 πίνακες), ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Βλ. σχετικὰ Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν. σ. 148 κ.έ., 168 κ.έ.

3. Βλ. σχετικὰ Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν. σ. 46-47, 63, 68, 152, 168-170. Βλ. ἀκόμη Em. Baudson, Charles de Gonzague, duc de Nevers, de Rethel et de Mantoue, 1580-1637, Paris 1947, σ. 181 κ.έ. Διάφορες σχετικὰς λεπτομέρειες βλ. καὶ στοῦ C. GöHner, La Milice Chretienne, un instrument de croisade au XVIIe siecle, «Melanges de l'École Roumaine en France», τ. 13 (Paris 1935-1936), σ. 93-96.

4. Τὴν υπαρξὴ τοῦ ὑπομνήματος τὴν πληροφορήθηκα ἀπὸ τὴν ἀγαπητὴ φίλη καὶ ἐκλεκτὴ ἐπιστήμονα κ. Δημοκρατία Ἡλιάδου, τὴν ὁποία εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτῆ.

Rouen τῆς Νορμανδίας, εἶναι ἀνυπόγραφο καὶ ἀχρονολόγητο· μόνο στὴν ἄνω ἀριστερῇ γωνίᾳ τῆς πρώτης σελίδας ὑπάρχει σημειωμένη ἡ ἐνδειξη *sans datte / 1620*. Ἐπειδὴ ἡ γραφὴ τῆς σημειώσεως αὐτῆς εἶναι ὅμοια μὲ τὴ γραφὴ τοῦ ὑπομνήματος, ὑποθέτω ὅτι καὶ τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ ἀντίγραφο, σύγχρονο πιθανὸν μὲ τὸ πρωτότυπο. Στὸ ἴδιο σημεῖο τῆς πρώτης σελίδας, μὲ διαφορετικὴ γραφὴ, σημειώνονται ἀκόμη καὶ οἱ ἐξῆς ἐνδείξεις: *Memoires Generaux / . . (ἀκολουθοῦν δύο γράμματα δυσανάγνωστα) de M. de Nevers / pour le voyage de Levant* καὶ πὺδ κάτω: *Duc de Nevers*.

Τὸ ὑπόμνημα, ποῦ δημοσιεύω, εἶναι μιὰ προσφορά γιὰ ἐνοικίαση πλοίων. Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης του ὁ ὁποῖος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ γραφόμενά του, εἶναι μέτοχος μιᾶς μεγάλης ολλανδικῆς ἐφοπλιστικῆς εταιρείας, ποῦ τὴν ἴδια ἐποχὴ εἶχε ἐνοικιάσει πολλὰ πλοῖα καὶ στὴν Βενετικὴ Δημοκρατία, ἀναφέρεται στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου στὶς προηγούμενες συνεννοήσεις του μὲ ἀνθρώπους τοῦ περιβάλλοντος τοῦ δούκα τοῦ Νεβέρ καὶ κατόπιν ἐκθέτει τοὺς ὅρους τῆς προσφορᾶς του. Συγκεκριμένα προσφέρεται, τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς σχετικῆς συμφωνίας, νὰ παραδώσῃ στὸν δούκα πέντε πλοῖα συνολικοῦ ἐκτοπίσματος 2.400 τόννων, ἐξοπλισμένα μὲ 110 περίπου κανόνια καὶ μὲ τὸν ὑπόλοιπο ἀπαραίτητο οπλισμὸ τους, καὶ μὲ πληρώματα 30-50 ἀνδρῶν τὸ καθένα (συνολικὰ 200 περίπου αὐῆτες, πιλότοι, πυροβολητὲς κ.λ.). Ἡ μίσθωση, στὴν ὁποία περιλαμβάνεται καὶ ἡ τροφοδοσία τῶν πληρωμάτων, θὰ ἰσχύσῃ γιὰ ἓνα ἔτος μὲ μηνιαῖο ὀλικὸ μίσθωμα 30.100 λιρῶν καὶ θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ παραταθῆ, ἐφ' ὅσον προκαταβληθῆ τὸ μίσθωμα τεσσάρων ἢ ἐξ μηνῶν καὶ δοθῆ ἐπαρκὴς ἐγγύηση γιὰ τὸ ὑπόλοιπο ποσό. Σὲ περίπτωσιν ποῦ ἓνα πλοῖο θὰ καταστραφῆ κατὰ τίς ἐπιχειρήσεις, ὁ δούκας τοῦ Νεβέρ δὲν θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ καταβάλλῃ ἀποζημίωση. Ἐπιπλέον, ἂν ὁ δούκας ἐπιθυμῆ νὰ τοποθετήσῃ στὰ πλοῖα μεγαλύτερο ἀριθμὸ στρατιωτῶν, ὁ προμηθευτὴς εἶναι πρόθυμος, ἔπειτα ἀπὸ εἰδικὴ συμφωνία, νὰ ἀναλάβῃ τὴ διατροφή τους μὲ πολὺ εὐνοϊκοὺς ὅρους, τοὺς ἴδιους ποῦ, ὅπως γράφει, εἶχε συμφωνήσει πρόσφατα μὲ τὴν Βενετία.

Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ ὑπομνήματος φαίνεται ἀκόμη ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ δούκας τοῦ Νεβέρ διαπραγματευόταν γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ μὲ ἄλλες ἐφοπλιστικὲς ἐταιρεῖες, ὅλες ὅμως οἱ ἐνέργειές του δὲν κατέληξαν πουθενά, γιατί τελικὰ δὲν πραγματοποιήθηκε ἡ ἐκστρατεία του, ἐνῶ ὁ στολίσκος τῆς «*Milice Chretienne*» εἶχε ἄσχημο τέλος κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφύλιου πολέμου τῆς Γαλλίας μεταξὺ καθολικῶν καὶ οὐγενότων¹.

1. Γιὰ τὴν τύχη τῶν πλοίων τοῦ στολίσκου τῆς «*Milice Chretienne*», τοῦ ὁποίου διοικητὴς ἦταν ὁ μαρκήσιος de Rouillac, βλ. Π α π α δ ο π ο ὄ λ ο υ, ἐστ' ἀν. σ. 179 κ.έ., ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

*Pour favoriser le voiage de M. le Duc de Nevers
pour aller en Levant*

σ. 1

Il sera represente a Mon dit Seigneur, que pendant l'hiver dernier, le proposant estant averti par un gentilhomme de ses amis, que Mon dit Seigneur desiroit entreprendre quelque voiage dans la Mer Mediterranee, où lui sera besoin quantite de vaisseaux, ou navires de guerre, munis d'hommes, vifc]tuailles, et autres choses necessaires pour une telle entreprise; Pourquoi le dit proposant auroit este trouver le Secretaire¹ de Mon dit Seigneur, ou sur le champ il lui auroit donne avis, et expedient pour servir Mon dit Seigneur utilement, a peu de frais, et sans courir aucun risque; Et quelques iours apres l'arrivee de Mon dit Seigneur le proposant auroit veu en la ville de Rouen M. le Vicomte de.....² auquel il auroit donne un memoire ample pour communiquer a Mon dit Seigneur sur le suiet du dit voiage, qui lui auroit promis de le faire parler a Mon dit Seigneur lors qu'il seroit prest de traiter de cette affaire; Et estant le proposant venu expres en cette ville, pour trouver Mon dit Seigneur, a entendu dire qu'il y a d'autres personnes qui sont en pourparler de traiter avec Mon dit Seigneur au preiudice du dit proposant, qui a donne le premier avis, tant au Secretaire de Mon dit Seigneur qu'au dit Sieur Vicomte, et a fait quelques frais sous esperance de traiter de cette affaire, dont a present ne seroit raisonnable que d'autres personnes sur l'avis qu'il a donne traitassent du dit affaire, lequel desireroit servir Mon dit Seigneur, en son dit voiage, avec toute sorte d'affection, et fidelite, et aux clauses, et conditions qui en suivent.

Le proposant fournira a ses risques, et frais, trois mois apres qu'il aura traite avec Mon dit Seigneur, dans tel haure, ou lieu/convenable, tel nombre de navires que Mon dit Seigneur aura besoin, et au prix qui ensuit.

σ. 2

A savoir un vaisseau de huit cent tonneaux, arme de 30 pieces de gros canons, mousquets, et piques a l'avenant, et 50 hommes de marine, comme matelots, pilotes, canoniers, et trompettes, capables pour conduire le dit vaisseau, et vivres necessaires pour les dits hommes, le tout pour le prix, et somme de 9.000 tournois³ par mois.

1. Είναι μάλλον ο Guillaume Robillart, ένας από τους γραμματείς του δούκα του Νεβέρ.

2. Το όνομα κενό στο χειρόγραφο. Ίσως πρόκειται για τον Charles Posty, sieur du Coudray, που ήταν «Grand Tresorier» του Τάγματος της «Milice Chretienne».

3. *Tournois* ονομάζονταν στην Γαλλία τα νομίσματα που είχαν κοπή ως τον 13ο αιώνα στην Tours και κατόπιν όλα τα νομίσματα που κόβονταν πάνω στο υπόδειγμα εκείνων. Η λίρα *tournois* ισοδυναμούσε με 20 τάλληρα της Tours, καθένα από τα όποια αντιστοιχούσε προς 12 deniers (δηνάρια).

Autre vaisseau de 600 tonneaux aussi monte de 25 a 30 pieces de gros canons, et autres armes a l'avenant; comme aussi 50 matelots comme dessus, pour la somme de 7.500 tournois par mois.

Autre de 500 tonneaux, monte de 25 pieces de gros canons, 40 matelots, et le reste a l'avenant, pour le prix, et somme de 6.000 tournois par mois.

Autre de 300 tonneaux, 16 pieces de canons, 30 matelots, et le reste a l'avenant, pour la somme de 4.000 tournois par mois.

Autre de 200 tonneaux, avec 16 pieces de canons, 25 a 30 matelots, et le reste a l'avenant, pour le prix, et somme de 3.600 tournois par mois.

Lequels vaisseaux le proposant s'obligera de fournir pour une annee de temps, et plus si Mon dit Seigneur le desire, en avançant quatre, ou six mois des sommes cy dessus, et baillera bonne, et suffisante caution, et sera de mesure donne caution du surplus par Mon dit Seigneur.

Et venant a se perdre quelque vaisseau, le proposant ne demande aucun dedommagement pour la perte d'icelui, ainsi lui demeurera en pure perte, sans en pouvoir rien demander a Mon dit Seigneur, ny aussi Mon dit Seigneur ne pourra demander le remplacement d'autres vaisseaux, si ce n'est par nouvelle convention.

Et si Mon dit Seigneur desire mettre plus grand nombre de soldats dans les dits vaisseaux, le proposant les nourrira a honneste condition, ainsi qu'il sera accordé entr' eux, et aux mesmes conditions que le proposant a traite cy devant avec la Seigneurie de Venise, laquelle occupe plusieurs vaisseaux appartenans au dit proposant, et ses associez qui sont hollandois, gens propres pour equipper, et armer une Armee Navale.

Le proposant supplie Mon dit Seigneur, attendu qu'il a baille le premier avis, et qu'il a fait des frais, et du seiour en cette ville pour cette affaire, lui accorder la preference, et aux clauses, et conditions cy dessus.